

ВІДЗИВ

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Плахотнік Ольги Василівни на дисертацію Пушкар Тетяни Миколаївни «Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій», представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04- теорія і методика професійної освіти.

Протягом тривалого часу з покоління в покоління людство передавало накопичений науково-практичний досвід у вигляді теорії законів та прикладів дії. Провідну роль у збереженні та передачі накопиченого людством досвіду відіграє освіта. Для того, щоб відповідати вимогам сьогодення, система освіти повинна функціонувати з урахуванням запиту суспільства на підготовку компетентного фахівця з високим рівнем теоретичної та практичної готовності до майбутньої професійної діяльності. В умовах нової освітянської парадигми, підготовка вчителів нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освіти, але і всієї вітчизняної культури, її інтеграції в загальнолюдське та європейське співтовариство.

Соціальна ситуація, що склалась, якісно по-новому ставить проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення цінностей системи, формування професійної компетентності вчителя, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому закладі освіти.

Отже, актуальність дослідження проблеми формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій не викликає жодних сумнівів, є соціально важливим. І, як зазначає сама автор, зумовленим не тільки потребами сучасної педагогічної теорії і практики, але й вимагає визначення провідних характеристик взаємодії майбутніх фахівців з використанням комунікативних технологій.

Представлене до захисту дослідження виконане в межах науково-дослідницької тематики кафедри педагогіки Житомирського державного

університету імені Івана Франка в контексті реалізації теми: «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції» (реєстраційний № 0110U002110). Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 1 від 02. 09. 2011 р.) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 11 від 25. 10. 2011 р.). Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, додатків, списку використаної літератури (318 позицій, з них 8 – іноземними мовами), 12 додатків на 48 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 262 сторінки. Основний зміст дисертації викладено на 181 сторінці. У роботі вміщено 29 таблиць та 14 рисунків.

Високий ступінь обізнаності дисертантки з теорією та практикою з обраної проблеми дозволив автору вдало визначити тему, об'єкт і предмет дослідження. Позитивне враження справляє також розробка методологічної основи і методів дослідження. Сформульовані автором мета і завдання також відбивають її наукові позиції. Надійність і вірогідність одержаних результатів обґрунтовані завдяки здійсненню якісного і кількісного аналізу даних, їх статистичною обробкою та оцінкою внаслідок експерименту. Зміст дисертації відповідає її плану, а структура-дослідницьким завданням.

Основною метою дослідження автор обрала розробку та впровадження моделі готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій. Дисертаційне дослідження підготовлено на ґрунтовній теоретичній основі. Використано значну кількість наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів. Вміло здійснений аналіз педагогічної, психологічної та методичної літератури з проблеми дослідження.

У процесі аналізу дисертаційного дослідження було виявлено, що автором ґрунтовно розглянуто основні наукові підходи до проблеми формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії зокрема, системний, компетентнісний, діяльнісний,

інформаційно-комунікативний. З'ясовано рівні педагогічного дискурсу та їх зв'язок з процесом формування комунікативної компетентності майбутнього філолога. Достатньо уваги дисертантка приділила аналізу категоріально-понятійного апарату дослідження, а саме – понять «професійна підготовка», «міжособистісна взаємодія», «комунікація», «комунікативні технології».

Авторові дисертації на підставі категоріально-понятійного аналізу проблеми дослідження вдалося сформулювати дефініцію готовності до міжособистісної взаємодії майбутнього вчителя філологічної спеціальності окреслена в дослідженні як цілісне стійке особистісне утворення, що є комплексом взаємопов'язаних компонентів (мотивації до здійснення міжособистісної взаємодії, відповідних знань, умінь і навичок її здійснення) та представляє результат і показник якості професійної підготовки майбутніх фахівців до міжособистісної взаємодії.

Дисертантка вмотивовано доводить, що готовність майбутніх учителів-філологів до міжособистісної взаємодії є показником їх здатності до здійснення означеної взаємодії як різновиду професійної діяльності; вона є передумовою успішної міжособистісної взаємодії вчителя-філолога з іншими суб'єктами освітнього процесу і результатом його професійної підготовки до міжособистісної взаємодії із застосуванням комунікативних технологій.

Заслуговує на схвалення висновки автора про комунікативну технологію як різновид технології професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, завдяки якому вона відбувається як комунікативна міжособистісна взаємодія між учасниками освітнього процесу, спрямована на досягнення готовності означених фахівців до професійної діяльності. А також проаналізовані автором дисертації різноманітні підходи до структурування означеного процесу для виявлення структури готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії.

Однак, на думку опонента, автору слід було б більш детально визначити суперечності, які існують у процесі формування готовності майбутніх

учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій, та окреслити шляхи їх розв'язання.

Позитивно слід оцінити виокремлення дисертанткою провідних компонентів означеної готовності, а саме: мотиваційно-ціннісний (відображає рівень умотивованості вчителя філологічної спеціальності до міжособистісної взаємодії в процесі професійної підготовки та безпосередньої педагогічної діяльності), змістовий (вимагає внесення відповідних змін до змістової частини професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей з метою зростання їх обізнаності з проблемами міжособистісної взаємодії та усвідомлення необхідності розвивати готовність до неї), операційно-діяльнісний (відображає рівень сформованості вмій і навичок міжособистісної взаємодії майбутніх учителів філологічних спеціальностей та можливості зростання рівня їх сформованості), рефлексивний (передбачає розвиток емоційно-особистісних характеристик майбутніх учителів філологічних спеціальностей, які сприятимуть росту готовності до міжособистісної взаємодії, а також розвитку самооцінки, самоаналізу тощо). Загалом, запропонована автором структура готовності дає можливість цілісно представити готовність до міжособистісної взаємодії з урахуванням як філологічного профілю професійної діяльності, так і майбутньої педагогічної професії за іншим фахом.

Аналізуючи базові поняття дослідження, автор дисертації звертається до понять: «глобалізація як чинник трансформації професійної підготовки сучасних учителів філологічних спеціальностей»; «зростання обсягу інформації в комунікативному просторі»; «професійна підготовка фахівців» саме ж поняття «готовність» у співвідношенні з поняттям «готовність до міжособистісної взаємодії» залишається поза увагою автора.

Важливим результатом дослідження є авторське моделювання процесу формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій (Розділ 2). Автор вдумливо підійшла до з'ясування особливості застосування комунікативних технологій у процесі професійної підготовки майбутнього

вчителя-філолога до міжособистісної взаємодії, до вивчення питання місця та ролі міжособистісної взаємодії у професійній підготовці майбутнього філолога, розробила та описала модель готовності майбутніх учителів-філологів до міжособистісної взаємодії.

Зміст і специфіку міжособистісної взаємодії автор обґрунтовано пов'язала з проблемою комунікативного дискурсу у вигляді комунікативних ситуацій, діалогічного навчання та сформулювала висновок, що міжособистісна взаємодія у процесі професійної підготовки вчителя-філолога може розглядатись як взаємовплив учасників освітнього процесу вищого навчального закладу, який може бути випадковим чи запланованим, приватним чи публічним, тривалим чи короткотерміновим, вербальним чи невербальним; водночас результатом міжособистісної взаємодії мають стати взаємні зміни в поведінці, діяльності, відношеннях і установках учасників освітнього процесу в професійній підготовці майбутніх філологів засобами комунікативних технологій.

Розглядаючи місце та роль комунікативних технологій у процесі формування готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії, дисертанткою здійснено аналіз можливостей основних комунікативних технологій, які можуть бути застосовані у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії.

Зважаючи на назву теми дисертаційного дослідження, де ключовими словами є «готовність майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії» та шифр спеціальності, за яким відбувається захист дисертації варто було більше уваги приділити методиці навчання майбутніх учителів філологічних спеціальностей, так як професійні знання та вміння вчителя-філолога формуються у процесі навчання.

Важливим здобутком автора у процесі дослідження було виявлення нею найбільш ефективних комунікативних технологій: наративні комунікативні технології; комунікативні дискурсивні технології; соціосеміологічні технології, що передбачають реалізацію певних комунікативних текстових технологій;

інформаційно-комунікаційні технології. Обґрунтовані автором технології стали основою для проектування й реалізації моделі та методики готовності вчителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій, яка представлена автором у параграфі 2.2 на с.81.

Модель формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій достатньою мірою обґрунтовано. До означеної моделі ввійшли цільовий, змістово-діяльнісний та результативний блоки, які співвіднесено з компонентами підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії – мотиваційно-ціннісним, змістовим, операційно-діяльнісним та рефлексивним. Позитивно слід оцінити той факт, що кожен з компонентів моделі можна ефективно застосувати на певному етапі комунікативних технологій: наративної, дискурсивної, соціосеміологічної чи інформаційно-комунікаційної. Разом з тим, чітко представлено провідні критерії (цілемотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оцінно-рефлексивний), показники та рівні (низький, середній, достатній, високий) готовності означених фахівців до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій, які можуть слугувати теоретичною основою для методики професійної освіти.

Зважаючи на те, що у параграфі 2.3 дисертації на с.104-109 добре прописані показники критеріїв сформованості готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій не раціонально було повторювати їх у Додатку Л. Можливо доцільніше їх було представити у скороченому вигляді у самій запропонованій моделі, що б підсилило практичний її бік сприйняття як для вчителів-філологів, так і для інших фахівців. Крім того, параграф 2.3 має недостатній обсяг (13 с.).

Високо слід оцінити підхід автора до організації експериментальної частини дисертаційного дослідження. Це знайшло достойне відбиття у відповідному у третьому розділі дисертації. Позитивне враження справляє

обробка експериментальних даних, яка проведена ґрунтовно і відповідально. Дані, що наводить автор, дають змогу для твердження про об'єктивність отриманих результатів. Текст підпорядкований законам формальної логіки, викладений системно і послідовно. Це дає змогу використовувати дане дослідження з метою подальшого розвитку методики професійної освіти. Відкриває широкі можливості застосування цих результатів практиками.

Матеріали дисертації добре унаочнені графічним матеріалом, що спрощує сприймання тексту та підкреслює уміння автора здійснювати статистичні узагальнення. *Однак, табл. 1.5 (с.35-37) доцільно було перенести у Додатки.*

У тексті дисертації слід було уважніше поставитись до приведення у відповідність прізвищ та імен по-батькові авторів (с.17, с.39, с.45, с.46, с.47, с.50, с.73, с.78).

Наукова новизна одержаних результатів дійсно свідчить про те, що автором дисертації вперше теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність моделі формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій на основі системного, інформаційно-комунікативного, компетентнісного та діяльнісного наукових підходів; обґрунтовано зміст та структуру означеної професійної готовності (мотиваційно-ціннісний, змістовий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти); охарактеризовано особливості міжособистісної взаємодії у професійній підготовці вчителів філологічних спеціальностей засобами комунікативних технологій; окреслено місце і роль наративних, дискурсивних, соціосеміологічних, інформаційних технологій у досліджуваному процесі; з'ясовано критерії готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії (цілемотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оцінно-рефлексивний), її показники та рівні (низький, середній, достатній, високий).

Крім того дисертанткою, удосконалено зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх учителів-філологів; подальшого розвитку набули:

теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей; систематизація комунікативних технологій, форм і методів навчання студентів ВНЗ; методичні засади ефективного використання комунікативних технологій у міжособистісній взаємодії фахівців.

Практичне значення запропонованого до захисту дослідження полягає в тому, що його результати можуть використовуватися у професійній підготовці майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. Розроблена в ході дослідження авторська модель та методика може застосовуватися викладачами ВНЗ для формування в студентів готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі. Матеріали дослідження також можуть бути реалізовані в системі післядипломної педагогічної освіти вчителів-філологів.

Основні положення та висновки дослідження впроваджено у навчальний процес Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 302 від 21.05. 2015 р.), Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-825 від 10. 09. 2015 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1503 від 11. 09. 2015 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/1029 від 15. 10. 2015 р.).

Заслуговує на схвалення достатня географія апробації результатів дослідження. Це - Міжнародні науково-практичні та практичні конференції, які проводились в Україні та за її межами. Кількість та повнота висвітлення положень дисертаційного дослідження у наукових публікаціях Пушкар Т.М. за темою дисертації відповідає чинним вимогам.

Основні положення автореферату і дисертації ідентичні, а основні результати дослідження добре представлено у 10 наукових і навчально-методичних працях, серед яких 6 одноосібних статей у провідних фахових наукових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 3 тез у збірнику наукових праць і матеріалах конференцій.

Загальний висновок.

Вказані недоліки, зауваження і рекомендації мають на меті подальший науковий розвиток дисертантки, її перспективний рух у справі розвитку теорії та методики професійної освіти. Проведений аналіз роботи засвідчує фахову компетентність, достатній рівень засвоєння авторкою методів науково-педагогічного дослідження.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих наукових праць Пушкар Тетяни Миколаївни дає підстави зробити загальний висновок про те, що чітка логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти, завершеності. Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення роботи, оскільки отримані в дисертації результати та представлені узагальнення можуть бути використані на практиці.

Дисертація Пушкар Тетяни Миколаївни «Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій», відповідає вимогам МОН України та п. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 щодо кандидатських дисертацій, і дає підстави для присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04-теорія і методика професійної освіти.

*Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,*

Плахотнік О.В.

11 березня 2016 року